

BANKACILIKTA İÇ KONTROL FAALİYETLERİ KAPSAMINDA KREDİLER KONTROLÜ VE MUHASEBELEŞTİRME SÜRECİ*

*Dr. Sezayi ÖZTEN***

*Yrd. Doç. Dr. Sibel KARĞIN****

ÖZ

Kredilendirme, bankacılık sektöründe faaliyet gösteren kuruluşlar için en yüksek geliri sağlayan faaliyettir. Bankaların kullandıkları kredileri tahsil edememesi bankanın yürüttüğü faaliyetleri aksatabilmekte ve etkinliğini azaltabilmektedir. Dolayısıyla iç kontrol sürecinde kredilerin kontrolü bankalar için ayrı önem taşımaktadır. Bankalardaki iç kontrol sistemleri, banka yönetim kurulu, banka yöneticileri ve diğer banka çalışanlarından etkilenen bir süreçtir ve muhasebe kontrolü, operasyonel işlemler kontrolü ve krediler kontrolü olmak üzere üç temel unsur içermektedir. 2000'li yıllarda Türkiye'de gerçekleştirilen yeni düzenlemeler ile iç kontrol sistemine yeni bir anlayış getirilmiştir. Çalışmamızda iç kontrol ve denetim kavramları irdelenmiş, ülkemizdeki uygulamalar değerlendirilmiş ve krediler kontrol sürecinin muhasebe sürecine yansımaları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: İç kontrol, kredi kontrolü, kredilendirme muhasebe süreci.

Jel Kodları: M41, M42

CREDIT CONTROL AND ACCOUNTING PROCESS WITHIN THE CONTEXT OF INTERNAL CONTROL IN BANKING

ABSTRACT

Crediting is the highest revenue earning activity for banks. Defaulting on loans can interrupt their activities and reduce their effectiveness. Hence, credit control in internal controlling process has a great importance for banks. Internal control systems of banks are affected by the board of directors, bank managers, and other employees and consist of three basic elements as accounting control, operational control, and credit control. It has been brought a new perspective to the internal control system in Turkey by the new arrangements took place in the 2000s. In our study, internal control and auditing concepts have been discussed, applications in our country have been considered, and the reflections of credit control to the accounting process have been illustrated.

Keywords: Internal control, credit control, accounting process of crediting.

Jel Classifications: M41, M42

1. GİRİŞ

Günümüz bankacılık sistemi, gerçekleştirilen faaliyetlerin nicelik ve nitelik olarak arttığı, faaliyetlerin karmaşıklaştığı, ölçüklerin büyüdüğü, risklerin arttığı, paranın saniyeler

* Çalışma Dr. Sezayi ÖZTEN'in doktora tezinden türetilmiştir (Danışman Sibel KARĞIN).

** T.C. Ziraat Bankası A.Ş., İç Kontrol ve Risk Yönetimi Grup Bşk., İç Kontrolör

*** Celal Bayar Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme Bölümü, Muhasebe-Finansman A.B.D.

içinde tüm dünya üzerinde hareket edebildiği bir ortamda çalışmaktadır. Banka yönetimleri, bankaların üst düzey kurulları, devletler, yerel ve uluslararası yatırımcılar ve diğer ilgililer bu faaliyetlerin herhangi bir hile, suiistimal ve usulsüzlük olmadan güvenli bir şekilde gerçekleştirildiğinden emin olmak istemektedirler. Bankaların İç Denetim Birimleri ve özellikle İç Kontrol Birimleri ülkemizde uygulanmaya başlandığı 2001 yılından bu yana ortaya koydukları çalışmalar ve banka mali tablolarında yer alan sonuçlar ile bu güveni sağladıklarını göstermişlerdir.

İç kontrol faaliyetleri kapsamında kredi kontrolleri, bankaların etkinliği açısından önemli ve etkili bir faktördür. Çalışmamızda öncelikle iç denetim ve iç kontrol kavramları, iç kontrol ile iç denetim ilişkisi, Türkiye’de iç denetim uygulamaları ve bu bağlamda “Bankacılık Kanunu” irdelenmiştir. Devamında ise bankacılıkta iç kontrol sistemi ve ülkemizde ilgili yasal düzenlemelerin incelenmesinin ardından, bankalarda muhasebe kontrolü, operasyonel işlemler kontrolü ve krediler kontrolü alt başlıklarında bankalardaki iç kontrolün nasıl işlediğine yönelik süreç ve muhasebe sistemine yansımaları değerlendirilmiştir.

2. İÇ DENETİM VE İÇ KONTROL

A. İÇ DENETİM KAVRAMI

Denetim, iktisadi faaliyet ve olaylarla ilgili iddiaların önceden saptanmış ölçütlere uygunluk derecesini araştırmak ve sonuçları ilgi duyanlara bildirmek amacıyla tarafsızca kanıt toplayan ve bu kanıtları değerleyen sistematik bir süreçtir (Güredin, 2000: 5). Bu işleyişin temel amacı, belirli aralıklarla, düzeltici önlemleri gerektirebilecek sapmaların ortaya çıkarılmasıdır.

İşletmeyle ilgili taraflar, özellikle hissedarlar, potansiyel yatırımcılar, kreditorler ve devlet, işletmelerin yönetim kurulları ve üst yönetimlerinden, kurumsal yönetim ilkelerini uygulamalarını, sağlam risk yönetimi ilkelerine uymalarını ve kurumun kontrolünü ellerinde bulundurduklarını kanıtlamalarını beklemektedirler. Saydamlık, sorumluluk ve hesap verebilirliğin sağlanması amacıyla hizmet eden bu istekler, teknoloji alanındaki gelişmelere de bağlı olarak zamanla yükselmektedir (ECIIA, 2005: 9). Denetim, işte bu noktada ihtiyaçları karşılamak üzere devreye girmektedir. Denetim, kurumların işlemlerinin, hedeflere erişmede benimsedikleri ilke ve kurallara uygunluğunun saptanmasıdır ve asıl amaç, kurum hedeflerine ulaşma oranını saptayarak, örgütün etkililik ve verimlilik düzeylerini yükseltmek ve gelişime katkı sağlamaktır (Gönülaçar, 2007: 21).

İç denetim, bir işletmenin faaliyetlerini geliştirmeyi ve bu faaliyetlere değer kazandırmayı amaçlayan bağımsız ve objektif bir güvence ve danışmanlık faaliyetidir. İşletmelerin risk yönetim, kontrol ve yönetim süreçlerinin verimliliğini incelemeye ve geliştirmeye yönelik sistemli ve disiplinli bir yaklaşım sunarak işletmelerin belirlemiş oldukları hedeflerine erişmelerini destekler (IIA, 2008: 11).

Risk tanımlaması ve risk değerlemesiyle gerçekleştirilen planlama, iç denetimi reaktif kontrole dayalı olmaktan alıp, riske dayalı ve proaktif bir işlev haline getirmektedir. Etkin bir risk değerlendirmeyle iç denetçi mevcut problemlere çözümler üretmenin yanı sıra sorunları önceden sezerek kurumda yaşanabilecek kayıpların önüne geçebilecektir (Eşkazan, 2005: 32).

İç denetim, İç Denetçiler Enstitüsü’nün (The Institute of Internal Auditors–IIA) New York’ta kuruluşuyla birlikte kurumsal bir boyuta erişmiş ve daha modern bir yapıya ulaşmıştır (Gönülaçar, 2007: 22). IIA tarafından geliştirilen Uluslararası İç Denetim Standartları, mesleki uygulamalara ilişkin olarak nitelik ve performans standartları, bu standartlara ilişkin uygulama önerileri ve etik kurallardan oluşmaktadır. Bu standartların açıklamalarının ve standartlara ilişkin önerilerin yer verildiği rehber özelliğindeki kitap, “Kırmızı Kitap” (IIA, 2008) olarak adlandırılmaktadır.

Standartlar, işletmelerin iç denetimi tek bir biçimde ve uygun şekilde uygulayabilmeleri amacıyla geliştirilmiştir. Nitelik standartları, iç denetimin hayata geçirildiği kurum ve fertlerin özellikleri ile ilgili standartlardır. Denetimlerin hayata geçirilmesi ve sonuçların rapor edilmesi aşamalarında iç ve dış etkenlerden etkilenmemesi, iç denetçilerin tarafsız, bağımsız ve önyargısız olmaları, iç denetçilerin yeterli mesleki birikim barındırmaları ve bu doğrultuda kalite güvence ve geliştirme programı kapsamında eğitim almış olmaları gibi konular üzerine odaklanmaktadır. Performans standartları kurumların faaliyetlerinin performansını analiz etmede kullanılan kalite değerleridir. Yani performans standartları, iç denetim faaliyetlerinin tabiatını betimlemektedir. Etik kurallar ise, iç denetçi mesleğinin etik kültürünü geliştirmeyi hedeflemektedir. IIA'nın etik kuralları iç denetim mesleği ve uygulamasıyla ilgili "İlkeler" ve iç denetçilerden beklenen davranış tarzlarını betimleyen "Davranış Kuralları" olmak üzere ilke ve kuralları içerir.

B. İÇ KONTROL KAVRAMI

İşletme yönetiminin beş temel fonksiyonundan sonuncusu olan kontrol, faaliyetlerin planlanan ölçüde yerine getirilip getirilmediğinin saptanması, varsa sapmaların nedenlerinin tespit edilmesi ve giderilmesine yönelik olarak önlemlerin alınabilmesini sağlamak için, faaliyetlerin izlendiği bir süreçtir.

İç kontrol ise örgütlerin yöneticileri ve çalışanları tarafından yönlendirilen, işlemlerden elde edilen verimliliği, mali raporlama sisteminin güvenilirliği, yasal mevzuata ve düzenlemelere uygunluk sağlamayı hedefleyen ve bu doğrultuda güvence elde etmek için tasarlanmış bir kavramdır (Uzun ve Yurtsever, 2009: 500). Yönetmelik veya muhasebe sürecine ilişkin kontrolleri kapsamaktadır.

İç kontrol, firma iş akışlarının içerisine yerleştirilmesi gereken bir sistemdir (Uzun, 2008: 15). Tek bir olay ya da tek bir durum olmayıp bir kurumun işlemlerinin içine entegre olan bir eylemler serisidir. Bu eylemlerin hayata geçmesi bir kurumun faaliyetleri boyunca süreklilik esasına dayanır.

1985 yılında A.B.D.'de COSO (The Committee of Sponsoring Organizations) adlı özel bir komisyon kurulmuştur. Komisyon kamu ve özel kesimi ilgilendiren, finansal raporlarda kalitenin, dolayısıyla güvenilirliğin yükseltilmesi, hileli finansal raporlamanın önüne geçilmesi, firma iç kontrol sisteminde ve yönetiminde gelişme sağlanması gibi hedefler doğrultusunda faaliyet göstermektedir. Komisyonun gerçekleştirmiş olduğu çalışmalar, iç kontrol sisteminin geliştirilmesine ve iç kontrolün felsefesine katkı sağlamıştır.

İç kontrole ilişkin temel bir çerçeve niteliği taşıyan COSO raporundaki tanıma göre iç kontrol, işletme yönetim kurulu, yöneticileri ve diğer personeli tarafından etkilenen; finansal raporlamanın güvenilirliği, faaliyetlerin etkinliği ve verimliliği, kanun ve yönergelere uygunluk hedeflerine erişme konusunda makul bir güvence sağlamak üzere tasarlanmış olan bir süreçtir. COSO'nun tanımına göre iç kontrol bir olay olmak yerine bütüncül bir süreçtir. İç kontrol kesin sonuçlar yerine makul oranda bir güvence sağlar, iç kontrol ile kurum hedeflerine ulaşmaya bir adım daha yaklaşılr (Yaman, 2008: 33). COSO'nun iç kontrol tanımı uluslararası standartların belirlenmesinde ve neredeyse tüm devletlerin ilgili kanuni yönetmeliklerinde esas alınmaktadır.

1980'li yıllar boyunca ortaya çıkan bir dizi denetim başarısızlıklarından sonra, iç kontrolü yeniden tanımlamak ve iç kontrol sisteminin etkinliğini belirlemek üzere, bu komisyon tarafından 1992 yılında "İç Kontrol–Bütünleştirilmiş Yapı" (Internal Control–Integrated Framework) adlı rapor yayımlanmıştır (Simmons, 1997).

COSO Raporu'na göre iç kontrol sistemi birbiriyle ilintili beş bileşenden oluşmaktadır:

• **Kontrol Ortamı;** İç kontrolün başarılı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi, büyük ölçüde sürecin gerçekleştiği yer olan ve iç kontrolde en temel bileşenlerden biri olan kontrol ortamına

bağımlıdır. Kontrol ortamı, bir firmanın geçmişinin ve kültürünün etkisi altında kalan, firmada çalışan kişilerde kontrol bilinci oluşmasını sağlayan tüm faktörlerdir.

- **Risk Değerlendirme;** Risk değerlendirmesi, koşulların değişimini göz önüne alarak riskleri tespit ve analiz etmek demektir. Risk değerlendirmesi yapılabilmesi için kurumun hedeflerinin net, anlaşılabilir ve ölçülebilir bir şekilde belirlenmiş olması, personelin hepsinin hedefleri kavrayabilmesi ve kendi etki alanıyla, hedefler arasındaki ilişkiyi görebilmesi gerekmektedir. Kurumun hedefleri ile ilgili riskler saptanmalı, riskin değerinin ve ortaya çıkma ihtimalinin değerlendirilmesinden sonra, bu risklere nasıl karşılık verileceği belirlenmelidir.

- **Kontrol Faaliyetleri;** Kurumun hedeflerine ulaşmasına yönelik risklerle baş edebilmek ve kurumun amaçlarını hayata geçirmek üzere uygulanan politikalar ve prosedürlerdir. Kontrol faaliyetleri kurumun bütün kademelerine ve faaliyetlerine yayılmalıdır.

- **Bilgi ve İletişim;** Kontrol alanı, kurumun hedefleri, riskleri, kontrol aktiviteleri ve performansı belirli şekillerde ve zamanlarda duyurulmalı ve üst düzey yöneticilerle çalışanlar arasında etkili iletişim sağlanmalıdır. Etkili bir iletişim sistemi organizasyon içerisinde yukarıdan aşağıya olduğu kadar, aşağıdan yukarıya ve çapraz iletişim kanallarının da varlığını gerekli kılar. Etkili bir iletişim sistemi bu kanallar kullanılarak bütün personele iç kontrol sisteminin ne olduğu, önemi ve personelin bu sistem kapsamındaki yerleri ve rolleri hakkında net ve anlaşılır mesajların iletilmesini mümkün kılan iletişim sistemidir (Yavuz, 2002: 43).

- **Gözetim;** İç kontrol faaliyetinin belirli zaman aralıklarıyla kalitesinin, kontrollerin tasarım ve işleyişinin ve alınması gereken önlemlerin değerlendirilmesinden oluşan süreçtir. İç kontrol sisteminin, farklılaşan hedeflere, ortama, kaynaklara ve risklere uyum sağlayabilmesi için yönetim tarafından değerlendirilmesi gerekmektedir.

Uluslararası Yüksek Denetim Kurumları Birliği (INTOSAI)'nin 2004'te hazırlamış olduğu İç Kontrol Standartları Kılavuzu ile ortaya konulan İç Kontrol Genel Standartları da bu unsurlar çerçevesinde düzenlenmiştir.

C. İÇ KONTROL İLE İÇ DENETİM İLİŞKİSİ

İç denetimin en önemli niteliği iç kontrol sisteminin etkinliğinin değerlendirilmesidir. İç kontrolün izlenmesi sırasında iç denetim devreye girmektedir. İç denetimin, iç kontrol sisteminin yeterliliği için yaptığı değerlendirmenin amacı, sistemin, işletmenin amaç ve hedeflerine etkin ve ekonomik olarak ulaşması hususunda yeterli güvenceye sahip olup olmadığının araştırılmasıdır. Ayrıca yine bu doğrultuda, sistemin etkinliğini ve başarı düzeyinin kalitesini araştırır. Diğer bir ifadeyle, sistemin kurulduğu gibi işleyip işlemediğini ve örgütün amaç ve hedeflerini ne derecede başarabildiğini inceler (Yılancı ve Sevim, 1991: 135).

“İç denetim” ve “iç kontrol” birbiri ile karıştırılan kavramlardır. Bu iki kavram birbirlerini bütünlemektedirler. Kontrol denetimden daha önce ve daha geniş kapsamlı biçimde düşünülmesi gereken işletme faaliyetidir. Kontrol faaliyetlerin gerçekleştiği anda, faaliyetlerle beraber gerçekleştirilmektedir. Denetim ise faaliyetler gerçekleştikten sonra yapılan, geçmişteki belirli bir dönemi içine alarak inceleyen bir fonksiyondur. Kontrol faaliyetleri denetim faaliyetlerine göre daha önleyici sonuçlar ortaya çıkarır. Kontrol faaliyetleri sistem içinde süreç dahil olan personel tarafından gerçekleştirilirken, denetim faaliyetleri iş sürecinden bağımsız kişiler tarafından gerçekleştirilir. Denetimin etkili olduğundan söz edebilmek için kontrol faaliyetlerinin etkili olduğundan emin olmak gerekir.

3. BANKACILIKTA İÇ DENETİM VE İÇ KONTROL

Günümüzde bankalar verilerin işlenmesi, arşivlenmesi ve kullanılması konularında büyük ölçüde gelişmiş bilgi teknolojilerine, özellikle muhasebe bilgi sistemlerine bağımlı durumdadırlar. Ancak bilgi teknolojileri kullanımı kendine özgü problemler taşımaktadır. İç

kontrol sistemleri teknolojik gelişime ayak uyduramadığı sürece, ortaya çıkarılması zor olan muhasebe bilgilerinin manipülasyonu söz konusu olabilmektedir (Al-Laith, 2012: 12).

Bütün bankacılık faaliyetleri banka riskinin analizi ve yönetimi üzerine odaklandığı için, yönetimin sorumluluğu en uygun iç kontrol sisteminin tasarlanarak kurumun risk profilinin ve yönetim prosedürlerinin izlenmesini içermektedir (Palfi ve Mureşan, 2009: 107). İç denetim komitesi, kurumsal yönetim ve finansal raporlama sürecinin ayrılmaz bir parçasıdır. Bankalarda kurumsal yönetim faaliyetleri içinde iç kontrol ve dış denetimin etkinliğini vurgulayan çalışmalar mevcuttur. Örneğin Adeyemi ve Adenugba (2011: 692) yetersiz bir iç kontrol sisteminin çoğunlukla hileli faaliyetlerin tespit edilememesi ve kaçınılmaz bir şekilde bankanın başarısında düşüşe neden olacağını belirtmektedirler. Ayrıca bankanın güvenli ve sağlam bir şekilde faaliyetlerine devam edebilmesi için, iç kontrol sisteminin genel kabul görmüş standartlara uygun bir muhasebe süreci içermesi gerektiğini vurgulamaktadırlar (2011: 695). Akinyomi (2012: 191) ise global düzeyde bankacılık sektörünün büyümesi ve gelişmesi karşısındaki en büyük tehdidin hileli faaliyetler olduğunu belirtmektedir.

Hileli bir faaliyet, bir kişinin başkasından gayri meşru bir şekilde avantaj elde etmeye çalışması olarak tanımlanabilmektedir. Bu tür davranışların önüne geçmeye çalışacak önlemler alınmakla birlikte, özellikle bankacılık sektöründe önemli bir problem olmaya devam etmektedir. Etkin bir iç kontrol sistemi, bankacılık sektöründe hileli faaliyetleri minimum düzeylerde tutacak en önemli mekanizma olarak karşımıza çıkmaktadır (Fadipe-Joseph ve Titiloye, 2012: 210).

A.B.D.'de 1980'lerin sonları ve 1990'ların başında meydana gelen banka ve mali kuruluşlardaki çöküşler sonucunda, Amerikan Kongresi 1991'de bankacılık sektöründe finansal durumu güçlendirmek amacıyla bir yasa çıkarmıştır. Bu yasa diğer düzenlemeler yanında bankaların iç kontrol sistemlerini geliştirmelerini zorunlu kılmış ve bankaların finansal sıkıntı yaşadıkları dönemlerde yasal düzenleyicilerin daha erken önlem almasını sağlayan düzenlemeler getirmiştir. İç kontrol yapısına ilişkin düzenlemeleri uygulayan bankalar ise, daha iyi bir risk yönetimi sağlamışlar ve özellikle kriz dönemlerinde başarısızlık ihtimalleri azalmıştır (Jin vd., 2013: 624).

Türkiye'de 2001 yılı ve öncesinde bankaların denetimi büyük ölçüde teftiş kurullarına bağlı müfettişler tarafından gerçekleştirilmekteydi. Bu dönemde geçerli olan iç denetim düzenlemelerine bakıldığında; Denetim ve Gözetim Otoritesince iç denetime ilişkin yapılan düzenlemelerin yetersiz ve dar kapsamlı olması, teftiş kurullarının icraya bağlı olarak faaliyet göstermesi ve denetleme işlemlerinin düzeltici önlemleri zamanında almayı sağlayamayacak biçimde gecikmeli olarak gerçekleşmesi gibi sorunların olduğu görülmektedir.

2000'li yıllarda Bankacılık sektöründe yeniden yapılandırma çalışmaları hız kazanmış ve AB'nin öngördüğü iç denetim sistemine uygun bir denetim modeli uygulamaya konulmuştur. "Bankalar Kanunu"nda yapılan kapsamlı değişiklikler ile bankacılık alanında idari ve mali özerkliğe sahip düzenleyici ve denetleyici bir otorite olan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) oluşturulmuştur. Geçmişte Hazine ve T.C. Merkez Bankası arasında paylaşılan banka denetim ve düzenleme görev ve yetkileri 2000 yılında faaliyetlerine başlayan BDDK'ya geçmiştir. 2001 yılı Şubat ayında "Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetim Sistemleri Hakkında Yönetmelik" yürürlüğe girmiş ve daha sonra "Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik" yayımlanmıştır.

Yeni düzenlemeler ile iç denetim sistemine yeni bir anlayış getirilmiştir. İç denetim sürecinde teftiş yalnız başına rol oynamamakta, iç kontrol ile birlikte daha etkin bir süreç denetimi söz konusu olmaktadır. Teftiş Kurulu daha önce, doğrudan Genel Müdür veya Yönetim Kurulu'na bağlı olarak çalışmakta iken, bugünkü süreçte Genel Müdürlük organizasyon yapısı içinde "İç Kontrol Merkezi" ve "Risk Yönetimi" ile birlikte faaliyet göstermektedir. Söz konusu yönetmelikle öncelikli olarak hedeflenen, bankalarda iç kontrol, iç

denetim ve risk yönetimi kültürünün oluşturulması ve yaygınlaştırılması, iç denetim ve risk kavramlarının yerleşmesini sağlamaktır (Eski, 2006: 79-81).

Ülkemizde yeni Bankacılık Kanunu, Kasım 2005’de yürürlüğe girmiştir ve Kanunun üçüncü kısmında iç kontrol ve iç denetim sistemleri ayrıntılı olarak düzenlenmiştir (Bankacılık Kanunu, 2005). Kasım 2006’da “Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik” yayımlanmıştır ve bu yönetmelikte dönemsel değerlendirmelerin riske dayalı olması gerektiği ve banka tarafından kullanılan risk yönetimi tekniklerinin denetlenmesi gerektiği ifade edilmiştir. En son olarak 28 Haziran 2012 tarihinde düzenlenen 28337 sayılı “Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik”te “iç kontrol sisteminin amacı, bankanın varlıklarının korunmasını, faaliyetlerin etkin ve verimli bir şekilde Kanuna ve ilgili diğer mevzuata, banka içi politika ve kurallara ve bankacılık teamüllerine uygun olarak yürütülmesini, muhasebe ve finansal raporlama sisteminin güvenilirliğini, bütünlüğünü ve bilgilerin zamanında elde edilebilirliğini sağlamaktır” şeklinde ifade edilmiştir (Madde 9). Söz konusu yönetmeliğin 21. Maddesi’nde ise “iç denetim sisteminin amacı, üst yönetime banka faaliyetlerinin Kanun ve ilgili diğer mevzuat ile banka içi strateji, politika, ilke ve hedefler doğrultusunda yürütüldüğü ve iç kontrol ve risk yönetimi sistemlerinin etkinliği ve yeterliliği hususunda güvence sağlamak” olarak tanımlanmıştır.

A. BANKALARDA İÇ KONTROL SİSTEMİNİN İŞLEYİŞİ

Bankalarda etkin bir iç kontrol sisteminin kurulması gerekliliğinin temel nedeni banka varlıklarının daha çok nakit ve/veya nakde çevrilebilir kıymetlerden oluşmasıdır. Etkin bir kontrol sistemi ile hata ve düzensizliklerin ortaya çıkma ihtimali azalacaktır. Bankanın her bölüm ve departmanında gerçekleşme olasılığı bulunan her türlü hata ve düzensizliğin gözlemlenmesi ve kontrolü denetim ve iç kontrol faaliyetleri ile doğrudan bağlantılıdır. Eğer kontrol bankanın kendi personeli tarafından gerçekleştiriliyor ise iç kontrolden bahsedilir.

Bankalarda iç kontrol sistemlerinin kurulmasıyla erken uyarı mekanizmalarının yerleştirilmesi ve gelişmelerden bankaların başta üst yönetimleri olmak üzere ilgili birimlere bilgi verilmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Bankalarda tüm çalışma ve faaliyetlerin doğru ve verimli bir biçimde gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğinin takip edilmesi esnasında hem denetim hem de kontrol süreçleri büyük önem taşımaktadır.

Bankalarda iç kontrol birimlerinin asıl amacı; bankaların tüm çalışma ve işlemlerinin uluslararası denetim standartlarına, ülkenin yerel yasalarına, bankacılık düzenlemelerine ve bankaların kendi saptamış oldukları kurallara uygun olarak devam ettirilip ettirilmediğinin sürekli olarak takip edilmesi ve çözümlenmesidir (TBB, 2000: 8-9).

İç kontrol birimleri, faaliyetleri ile bankaların varlıklarının güvenceye alınması, muhasebe kayıtlarının doğruluğunun sağlanması, bankaların çalışma ve işlemlerinin etkinliğinin yükseltilmesi, bankaların çalışma ve faaliyetlerinin banka politikalarına uygun olup olmadığının takip edilmesi ve banka çalışanlarının görev ve sorumluluklarını tam olarak yerine getirip getirmediğilerinin sürekli bir biçimde izlenmesinden sorumludurlar.

Bankalardaki iç kontrol sistemleri, banka yönetim kurulu, banka yöneticileri ve diğer banka çalışanlarından etkilenen bir süreçtir ve iç kontrol, herhangi bir zamanda uygulanan prosedür ve politikaların ötesinde sürekli olan ve bütün banka çalışanlarının katılımıyla bankanın tüm birimlerinde uygulanan sistemlerdir. İç kontrol sistemleri temelde aşağıda belirtilen unsurları içermektedir:

1. Muhasebe Kontrolü

Muhasebe kontrollerinde iç kontrol sisteminden beklenen fayda; işletme varlıklarının korunması, yanlışlık ve yolsuzlukların önlenmesi, muhasebe bilgilerinin doğruluk ve güvenilirliğinin sağlanması ve bu bilgilerin zamanında hazırlanmasının temin edilmesidir.

Muhasebe kontrolleri, çoğunlukla yetkilendirme ve onaylama, kayıt tutma ve muhasebe raporlarının hazırlanması gibi görevler ile faaliyetler veya varlıkların korunması, varlıklar üzerindeki fiziki kontroller ve iç denetim şeklinde sıralanan hususlar üzerine odaklıdır (Güredin, 1997: 166).

Kurumun sermayesi, karlılık oranı, gelir ve giderleri, kısa ve uzun vadeli borçları, öz kaynak yapısı gibi finansal bilgiler muhasebe uygulamalarıyla ulaşılan bilgilerdir. Bu bilgilerin doğru ve güvenilir olması, genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ve standartları ile uyumlu bir hesap ve kayıt sistemi kurulmuş olmasına bağlıdır. Muhasebe ilke ve standartlarının doğru bir şekilde uygulamaya konup konmadığı incelenip, ilgili çevrelerin kullanımına sunacak bir sisteme gereksinim duyulmaktadır. Bu sistemin adı da 'Muhasebe Denetimi'dir (MHUD, 1999: 5).

Bankalarda yürütülen iç kontrol faaliyetleri kapsamında muhasebe kontrolü, öncelikle nakit veya nakde çevrilebilir varlıklarının mevcudiyetinin kontrol edilmesi ile başlar. Bu kapsamda kasa raporunda yer alan nakit paranın, kayıtlarda müşteriler adına bankada emanet olarak gözüken çek karnelerinin, tahsil edilmesi amacıyla banka senet portföyüne dahil edilen kambiyo senetlerinin ve diğer benzer varlıkların mevcudiyetinin kontrolü yapılmaktadır.

Yine bu faaliyetler kapsamında muhasebe kayıtlarında yer alan özellikle harcamaya ilişkin kayıtların doğruluğu, aracı-geçici hesapların kontrolü, karşılıklı çalışan hesapların kontrolü, nazım hesapların denkleğinin kontrolü gerçekleştirilen diğer başlıca işlemlerdir. Kontroller sonucunda hatalı işlemlerin mahiyeti araştırılarak gerekli düzeltme işlemlerinin ivedilikle yapılmasına çalışılır.

Bilgisayar teknolojisinde yaşanan hızlı gelişmeler sayesinde bankalar muhasebe kayıtlarının doğru tutulmasını sağlayacak sistemler kurmuşlardır. Muhasebe kayıtlarının çok büyük bir yüzdesi kurulan bu sistem sayesinde, sadece banka faaliyetlerinin gerçekleştirilmesiyle, otomatik olarak kayıt altına alınmaktadır. Geriye kalan kısma ait kayıtların doğruluğunun kontrolü iç kontrol personeli tarafından gerçekleştirilir. Aracı-geçici hesaplara yapılan kayıtlar, harcamalar nedeniyle işletme giderleri hesabına yapılan kayıtlar ve sistem tarafından otomatik olarak kayıtlanmayıp banka personeline özel durumlarda yetki alınarak kesilen fişlerle (bankacılıkta serbest fiş olarak tanımlanır) yapılan kayıtlar bu kısma örnek olarak verilebilir.

2. Operasyonel İşlemler Kontrolü

Operasyonel riskin kontrolü ve azaltılmasına yönelik birçok yöntem bulunmaktadır. İç kontrol süreci, bu yöntemler arasında en önemlilerden biridir. Operasyonel riski azaltmaya yönelik olarak kullanılan iç kontrol teknikleri kapsamında personelin özenle seçimi, yetiştirilmesi ve izlenmesi, görevlerin ayırımı, çıkar çatışmalarına yol açabilecek sorumlulukları personele devretmeme, açık bir yönetim raporlama hattı ve uygun faaliyet prosedürleri sayılabilir.

Operasyonel işlemler kontrolünde işlemler için kesilen fişlerin kontrolü en önemli işlemdir. Özellikle müşteriye para ödendiğinde kesilen ve bankacılıkta tediye fişi olarak adlandırılan fişler üzerinde müşteri imzasının bulunup bulunmadığının, imzanın müşteriden daha önce alınan ve sistem üzerine kaydedilen imzası ile aynı olup olmadığının kontrolünün yapılması gerekmektedir. İncelemeler sırasında imzasız fiş veya kayıtlı imza örneğinden farklı bir imza ihtiva eden fiş bulunması halinde, bu durum müşterinin rızası olmadan müşteri hesabının işlem gördüğü anlamına gelir ki, bankacılıkta zimmet suçu olarak adlandırılan fiilin olma olasılığı kuvvetlidir. Müşteri ile görüşme yapılması ve akabinde personel ile görüşme yapılması olayı aydınlığa çıkaracaktır. Şüphenin devam etmesi halinde fişi kesen personelin yaptığı benzer işlemler de incelemeye alınabilir.

Fişler ile ilgili fiş kesme limitlerine uyulup uyulmadığının, yetki alınarak oluşturulması gereken fişlerde yetki kontrolünün yapılması diğer kontrol işlevlerindedir. Yine önemli bir kontrol noktası iptal edilen fişlerdir. İptal edilen fişlerin, özellikle tahsilat fişlerinin müşteri bilgisi dahilinde, diğer fişlerin bir üst yetkili bilgisi dahilinde iptal edildiğinin kontrolünün yapılması gerekmektedir.

Personel hesaplarının kontrolü, bankacılık hizmetleri karşılığı alınması gereken ücret ve komisyonların alınıp alınmadığı ve ana kasa ile vezne kasalar arasında gerçekleşen işlemlerin mevzuata uygun olup olmadığı incelenen diğer operasyonel faaliyetlerdir.

Bazı bankalar, operasyonel risk ölçüm yöntemlerine bağlı olarak risk limitleri veya potansiyel problemlere ışık tutan raporlama mekanizmaları oluşturmuşlardır. Bu raporlamalar yine bilgisayar sistemlerindeki gelişimle sağlanmış bir işlemdir. Bankada gerçekleşen işlemler ile ilgili kurulan çeşitli ve çok sayıda senaryoların her bir şube için ayrı ayrı işletilmesi ile, ilgili şubede operasyonel açıdan risk oluşturan işlemler rapor halinde elde edilir. Bu rapor vasıtasıyla iç kontrolör ve/veya iç denetçi binlerce işlemi tek tek incelemek yerine rapor ile sunulan risklerin incelemesini yaparak daha etkin çalışmaktadır. Bu raporlarda yer alan risklerin kontrolü operasyonel kontrolün tamamını oluşturmaz, ancak bir kılavuz niteliğinde olup kontrol faaliyetlerine ışık tutar.

3. Krediler Kontrolü

Kredilendirme bankaların en önemli ve kritik faaliyetlerinden biridir. Piyasadan elde ettiği kaynakları kullanan ticaret bankalarında, sağlanan kredilerin geri dönmemesi, belli kişi veya kuruluşlarda donması bankaların işlemlerini olumsuz etkilemektedir (Özen, 2000: 8). Banka bilançosunda varlıklar içinde en büyük tutarlar genellikle krediler kaleminde yer alır ve bankaların kontrol altında tutması gereken en önemli risk kredi riskidir.

Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, bankaların portföylerindeki yoğunlaşmayı tespit etmelerine imkan sağlayacak yeterli kapasitede bilgi iletişim ağına sahip olduklarından emin olmalıdır. Ayrıca bir kişi ya da gruba sağlanacak kredilerin sınırının belirlenmesi de yine bankacılık gözetim ve denetim otoritesinin yetki alanı içerisinde olmalıdır.

Kredilendirme süreç kontrolü bankanın karşılaştığı kredi riskini kontrol altına almanın en etkin yolu olarak değerlendirilebilir. Banka, kredi kullanmak amacıyla kendisine müracaat eden müşterisini öncelikle aşağıdaki üç kıstasa göre değerlendirmelidir;

- Müşterinin faaliyeti, iş hacmi, kullanacağı kredi ile sağlayacağı gelirin gerçekçi olup olmadığı, diğer bir ifadeyle projesinin karlılığı belirlenir.
- Müşterinin ödeme ahlakı, yapılan istihbarat ile elde edilen bilgilere göre müşterinin geçmişte kullandığı kredilerde gecikmiş ödemelerinin veya ödenmeyen kredilerinin bulunup bulunmadığı, çek ve senet ödemelerini zamanında yapıp yapmadığı incelenir. Müşterinin üzerindeki borç yükü belirlenir.
- Müşterinin kullanacağı kredi için alınması gereken teminatlar belirlenir ve müşterinin bu teminatları sağlayıp sağlayamayacağı araştırılır.

Bankalarda krediler temel olarak üç başlık altında izlenir ve kullanılır. Ücretli olarak çalışan ve SGK'dan veya özel emeklilik kurumlarından emekli olanlara yönelik olarak bireysel kredi, tarımdan geçimini sağlayan çiftçilere ve/veya ayrıca tarımsal geliri olan bireylere yönelik tarımsal kredi ve ticari faaliyetleri ile gelir elde eden esnaf/tacir/şirketlere yönelik ticari kredi tahsisi yapılır.

Kontrol aşamasında kredi dosyalarının incelenmesinde irdelenen başlıca hususlar şunlardır;

- Borçlunun kredi kullanma, kefilin kefalet verme şartlarını taşıyıp taşımadığı,
- Kredi dosyasında müşteriye, kefile ve kredi kullanımına izin veren banka yetkililerine ait imzaların bulunup bulunmadığı,

- Faiz ve komisyonların doğru olup olmadığı,
- Banka mevzuatında belirlenen teminatların alınıp alınmadığı,
- Kredinin mevzuatta belirlenen yetki ve limit sınırları içinde kullanılarak kullanılmadığı,
- Kullanılan kredi ile personel arasında parasal bir ilişkinin olup olmadığı.

İrdelenen hususlarda mevzuata aykırı işlemlerin tespit edilmesi durumunda sebepleri araştırılarak düzeltici önlemlerin alınması sağlanır. Sebepler içinde kredinin kullanılması ile ilgili olarak usulsüzlük, zimmet gibi bankacılık açısından suç sayılan eylemlerin bulunması halinde incelemeye eylemi gerçekleştiren kişi/kişiler ve verilen kredi üzerine yoğunlaşarak devam edilir.

B. KREDİLER MUHASEBE KAYIT SÜRECİ

İç kontrolün etkin olmasının sağlanmasında, uygun bir belgeleme düzeni olmalıdır. Kıymet hareketine sebep olunması ve muhasebe kayıtlarına geçirilmesi belge ile oluşturulur ve sorumluluk belge üzerinde değerlendirilir. Güvenilir muhasebe kayıtlarının tutulabilmesi ve muhasebe bilgilerinin uygun zamanda raporlanabilmesi için firmada bir hesap planı ve muhasebe el kitabı bulunmalıdır. Kısaca etkin bir kontrolün meydana getirilebilmesi için firmada iyi işleyen bir muhasebe organizasyonu bulunmalıdır (Güredin, 2000: 181).

Bankanın temel aktiviteleri içinde önemli bir yeri olan kredi aktivitelerinin sağlıklı bir biçimde finansal tablolara aktarılmasını sağlamak açısından bankalar kredi faaliyetlerinin muhasebeleştirilmesinin temelleri olan birtakım koşulları yerine getirmelidirler. Bu koşullar aşağıda sıralanmaktadır:

- Bankalar, kredi riskinin yönetimi için güvenilir bir sistem kurmalıdırlar.
- Banka yönetimince donuk krediler, yazılı politikalar kapsamında ve tutarlılık ve ihtiyatlılık kavramlarına uygun biçimde teknikler kullanılarak tespit edilmeli ve ölçülmelidir.
- Muhasebe politika ve yöntemlerinin seçimi ve uygulamasında temel muhasebe kavramları ile uyuma dikkat edilmelidir.

Bankaların kredilerle ilgili yapacakları işlemler temel olarak aşağıdaki şekilde dört bölüm altında kategorize edilebilmektedir (Frankston vd., 1987: 149):

- Kredi ilişkisinin kurulması, kredi konusu olan mal veya garantinin ilgiliye verilmesi,
- Kredinin anaparasının geri ödenmesi,
- Krediyeye faiz tahakkuk ettirilmesi,
- Tahakkuk eden faizin tahsilatının gerçekleştirilmesi.

Bankanın hukuki çerçevede kredi ilişkisine taraf olması, bir kredi sözleşmesinin karşılıklı olarak imzalanması sonucu gerçekleşir ancak bu noktada işlemi mali tablolara taşımak anlamlı değildir çünkü mali açıdan bankanın varlıklarında kredi tahsisi ile nakit azalması söz konusu olmaz ve krediye ilişkin herhangi bir hak da oluşmaz. Kredi tahsisine ilişkin sözlü veya yazılı taahhütler banka bilançolarında birer varlık olarak yer almaz. “Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme” başlıklı Türkiye Muhasebe Standardı’nda bir finansal varlık ya da borcun ancak sözleşmeye taraf olunması durumunda bilançoğa yansıtılacağı belirtilmektedir (TMS 39: m.14).

Krediler Banka Tek Düzen Hesap Planı’nda 1 numaralı hesap grubunda izlenmektedir. Kullanım amaçları, nitelikleri, kaynakları ve vadeleri esas alınarak yapılan ayrımlar ile alt hesaplarda kayıt işlemleri gerçekleştirilir. Tek Düzen Hesap Planı’nda krediler ile ilgili esas ayırım vadeleri ve tahsil kabiliyetlerine göre yapılmıştır. 1 numaralı hesap grubuna ait kredi hesaplarına ilişkin ana hesap grupları defter-i kebir numaralarına göre aşağıdaki gibidir:

- 110-129 arası hesaplar;** Kısa Vadeli Krediler,
130-149 arası hesaplar; Orta ve Uzun Vadeli Krediler,
150-157 arası hesaplar; Yeniden Yapılandırılan ve İtfa Planına Bağlanan Krediler,
158 ve 159 no.lu hesaplar; Tazmin Edilen Gayri Nakdi Kredi Bedelleri,
160 ve 161 no.lu hesaplar; Kanun/Kararnamelere Dayanan Ertelenmiş veya Taksitlendirilmiş Krediler,
170 ve 171 no.lu hesaplar; Tasfiye Olunacak Krediler/Tahsil İmkânı Sınırlı Krediler ve Diğer Alacaklar,
172 ve 173 no.lu hesaplar; Tasfiye Olunacak Alacaklar/ Tahsili Şüpheli Krediler,
174 ve 175 no.lu hesaplar; Tahsili Şüpheli Ücret, Komisyon ve Diğer Alacaklar,
176 ve 177 no.lu hesaplar; Zarar Niteliğindeki Krediler ve Diğer Alacaklar,
180 ve 181 no.lu hesaplar; Özel Karşılıklar.

Kurulan muhasebe sistemi vasıtasıyla, bankada belirtilen hesap gruplarına ait gerçekleşen faaliyetlere ilişkin muhasebe kayıtları, her işlem gerçekleştiğinde otomatik olarak gerçekleştirilmektedir. Ancak ana konumuz, krediler kontrolü ve takibe düşen kredilerin faiz gelirlerine etkisi olması nedeniyle, kredilerin muhasebe kayıt sürecine ilişkin bilgiler konusunda “banka muhasebesi” (Yıldırım, 2008: 96-105) adlı kaynaktan yararlanılmıştır.

KISA VADELİ KREDİLER (110-129)

Kısa vadeli krediler 110’dan 129’a kadar olan defter-i kebir hesaplarında izlenmektedir ve defter-i kebir seviyesinde açık ve teminatl krediler olarak sınıflandırılmıştır.

Bankaların Türkiye’de yerleşik kişilere kullandırdıkları kısa vadeli krediler ilgili yurtiçi kısa vadeli kredi hesaplarında, yurtdışı şubelerinin buldukları ülkelerde ya da diğer ülkelerde ikamet eden kişilere kullandırdıkları kısa vadeli krediler ise 128, 129 Yurtdışı Kısa Vadeli Krediler – T.P., Y.P. hesaplarında izlenir.

Bankaların kullandırdıkları kredilerin muhasebeleştirilmesine ilişkin yevmiye defteri kayıtları aşağıdaki örnekle açıklanmıştır.

ÖRNEK: Banka, teminat olarak aldığı çekler karşılığında müşterisine 15.02.2011 tarihinde 150.000 TL tutarında kredi kullandırmıştır ve söz konusu krediye 31.03.2011 tarihinde 3.000 TL faiz ve 450 TL komisyon tahakkuk ettirmiştir. Müşteri, 30.04.2011 tarihinde kredi borcunu 2.250 TL tutarında faiz ve 250 TL komisyon ile birlikte ödeyerek kapatmıştır. Bu işlemlere ilişkin bankanın gerçekleştireceği kayıtlar aşağıdaki gibidir.

Kredi tutarının müşteriye ödenmesi ve teminat olarak alınan çeklerin kayıtlara alınması,

_____15.02.2011_____	
118- KISA VAD. TEMİNATLI DİĞER KRED.	150.000.- TL
010- KASA HESABI	150.000.- TL
/ _____	

ve

_____15.02.2011_____	
982- EMANET VE REHİNLİ KIYMETLER	180.000.- TL
- Rehinli kıymetler	
984-EMANET VE REHİNLİ KIYMET VEREN.	180.000.- TL
/ _____	

Kredi tahsis işlemi teminata alınan çekler karşılığında gerçekleştiği için, teminata alınan çeklerin nazım hesaplarda izlenmesi gerekmektedir. Uygulamada kullanılan kredi tutarından

genellikle belirli bir oranda daha yüksek teminat talep edilmektedir. Örneğimizde, çek tutarının kredi tutarının %20 fazlası ile 180.000.- TL olduğu varsayılmıştır.

Faiz tahakkuku,

31.03.2011

220- KREDİ FAİZ VE GELİR TAH. VE REESK.	3.450.- TL
278- MUHTELİF ALACAKLAR	172,5.- TL
514- KISA VAD. DİĞER KRED. AL. FAİZLER	3.000.- TL
714- KISA VAD. DİĞ. KRED. ALINAN. KOM.	450.- TL
380- ÖDENECEK VERGİLER	172,5.- TL

Örneğimizde tahakkuk ettirilen faiz ve komisyon üzerinden hesaplanan %5 oranındaki BSMV kredi müşterisinden tahsil edilecektir.

Hesaplanan faiz, komisyon ve BSMV'nin müşteriden tahsili,

31.03.2011

010- KASA HESABI	3.622,5. - TL
280- KREDİ FAİZ VE GEL. TAH. VE REESK.	3.450.- TL
278- MUHTELİF ALACAKLAR	117,5.- TL

Kredi tutarının faiz ve komisyon ile birlikte geri tahsil edilmesi ve teminata alınan çeklerin nazım hesaplardan düşülmesi,

30.04.2011

010- KASA HESABI	152.625.- TL
118- KISA VAD. TEMİNATLI DİĞER KRED.	150.000.- TL
514- KISA VAD. DİĞER KRED. AL. FAİZLER	2.250.- TL
714- KISA VAD. DİĞ. KRED. ALINAN. KOM.	250.- TL
380- ÖDENECEK VERGİLER	125.- TL

ve

30.04.2011

984- EMANET VE REHİNLİ KIYMET VEREN.	180.000.- TL
982- EMANET VE REHİNLİ KIYMETLER	180.000.- TL
- Rehinli Kıymetler	

ORTA VE UZUN VADELİ KREDİLER (130-149)

Orta ve uzun vadeli krediler 130 ile 149 arasında yer alan defter-i kebir hesaplarında izlenmektedir ve defter-i kebir seviyesinde açık, teminatlı ve sermaye benzeri krediler olarak sınıflandırılmıştır.

Bankaların Türkiye'de yerleşik kişilere kullandırdıkları orta ve uzun vadeli krediler ilgili orta ve uzun vadeli kredi hesaplarında, yurtdışı şubelerinin buldukları ülkelerde ya da

diğer ülkelerde ikamet eden kişilere kullandırdıkları orta ve uzun vadeli krediler 148, 149 Yurtdışı Orta ve Uzun Vadeli Krediler – T.P., Y.P. hesaplarında izlenmektedir.

Bankaların kullandırdıkları orta ve uzun vadeli kredilerin muhasebeleştirilmesi, kısa vadeli kredilere ilişkin olarak yukarıda verilen esaslar dahilinde gerçekleştirilmektedir.

1. Takipteki Kredilerin Faiz Gelirlerine Etkisi

Banka kredilerinin takip hesaplarına intikal etmesi halinde mevzuat ve muhasebe kayıtları açısından, temel mantığı ortaya koyması bakımından, izlenecek yol bu bölümde verilmiştir (Yıldırım, 2008: 105-110).

Bankaların kullandırdıkları kredi ve bunlara bağlı diğer alacakların takip eden dönemlerde sözleşmede öngörülen doğrultuda geri ödenmemesi durumunda, söz konusu durumun genel muhasebe prensipleri ve ilgili mevzuat hükümleri doğrultusunda sınıflandırılması ve tahsilatın gerçekleşmemesi nedeniyle ortaya çıkan zararın kayıtlara yansıtılması gerekmektedir.

Türkiye’de faaliyette bulunan bankaların kullandırdıkları kredilerin sınıflandırılması ve sorunlu hale gelmesi durumunda uygulanacak esaslar, 5411 sayılı Bankacılık Kanununun 53 ve 93’üncü maddelerine dayanılarak BDDK tarafından hazırlanan, “*Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik*” hükümleriyle belirlenmiştir.

Söz konusu Yönetmeliğin, kredilerin ve diğer alacakların sınıflandırılmasına ilişkin 4’üncü maddesinin birinci fıkrasına göre bu tür aktifler aşağıdaki gibi sınıflandırılmaktadır;

- Standart Nitelikli Krediler ve Diğer Alacaklar- Birinci Grup
- Yakın İzlemedeki Krediler ve Diğer Alacaklar- İkinci Grup
- Tahsil İmkânı Sınırlı Krediler ve Diğer Alacaklar- Üçüncü Grup
- Tahsili Şüpheli Krediler ve Diğer Alacaklar- Dördüncü Grup
- Zarar Niteliğindeki Krediler ve Diğer Alacaklar- Beşinci Grup.

Standart Nitelikli Krediler ve Diğer Alacaklar; ödemeleri süresinde yapılan ve borçlusunun kredi değerliliğinde zayıflama tespit edilmemiş olan kredilerdir.

Yakın İzlemedeki Krediler ve Diğer Alacaklar; anapara ve faiz ödemelerinde mevcut dönemde herhangi bir problem bulunmamakla beraber, izleyen dönemlerde problemlerle karşılaşılması ihtimali olan, bu nedenle borcun tamamının veya bir kısmının geri ödenme riski taşıyan krediler ile geri ödenme ihtimali yüksek olmasına rağmen, çeşitli nedenlerle anapara veya faiz ödemeleri planlanan tarihten itibaren 90 günü geçmeyecek şekilde geciken kredilerdir.

Tahsil İmkânı Sınırlı Krediler ve Diğer Alacaklar; borçlusunun özkaynaklarının veya verdiği teminatların borcun geri ödenmesini karşılamada yetersiz kalması nedeniyle tamamının tahsil edilme imkanı sınırlı olan, anapara veya faiz ödemesi beklenen tarihten itibaren 90 gün ile 180 gün arasında gecikmiş olan veya borçluya ait çeşitli nedenlerle anapara ve faizin vadesinden itibaren 90 günden fazla gecikeceğine ihtimalinin yüksek olduğu kredilerdir.

Tahsili Şüpheli Krediler ve Diğer Alacaklar; mevcut koşullarda geri ödenmesi muhtemel görünmeyen, borçlusunun kredi değerliliğinin önemli ölçüde zayıfladığı, anapara veya faizin vadesinden tahsilinin gecikmesi 180 günü geçen kredilerdir.

Zarar Niteliğindeki Krediler ve Diğer Alacaklar; tahsilinin mümkün olmadığı kabul edilen, anapara veya faiz ödemesi vadesinden itibaren 1 yıldan fazla gecikmiş olan veya üçüncü ve dördüncü gruplarda belirtilen özellikleri taşımakla birlikte, vadesi gelen ve ödenmesi gereken alacak tutarlarının tamamının bir yılı aşacak bir sürede tahsilinin sağlanamayacağı ve borçlusunun kredi değerliliğini tam anlamıyla yitirdiği kanaatine varılan kredilerdir.

Aynı Yönetmeliğin “**Donuk alacaklar**” başlıklı 5’inci maddesinde de aşağıdaki hükümler yer almaktadır;

(1) 4’üncü madde uyarınca, Üçüncü, Dördüncü ve Beşinci Gruplarda sınıflandırılan tüm alacaklar, tahakkuk ettirilen faizlerin ve borçlu üzerindeki faiz benzeri yüklerin anaparaya ilave edilip edilmediğine veya yeniden finanse edilip edilmediğine bakmaksızın, bu Yönetmeliğin uygulanmasında donuk alacak olarak kabul edilir.

(2) Kredi müşterisinin aynı banka tarafından verilmiş birden çok kredisinin mevcut bulunması ve bu kredilerden herhangi birinin yapılan sınıflandırma gereği donuk alacak olarak kabul edilmesi durumunda, söz konusu kredi müşterisinin bankaya olan tüm borçları donuk alacak olarak aynı grupta sınıflandırılır. Donuk alacak haline gelen ilk kredinin tamamen geri dönmesi durumunda, kredi müşterisinin diğer kredileri 4’üncü madde çerçevesinde değerlendirilerek yeniden sınıflandırılabilir.

(3) Borçlu cari hesap şeklinde kullanılan ve herhangi bir vade kaydı bulunmayan nakdi kredilerde; dönem faizleri ile fer’ilerinin doksan günden daha fazla sürede ödenmeyerek anaparaya ilave edilmesi, borcun, hesabın katedilmesini izleyen doksan günden fazla sürede ödenmemesi, 11’inci madde hükmüne uygun olmayan bir şekilde kredi borçlusuna bir başka kredi açılarak tahsili gecikmiş olan faizlerin ve anaparanın finanse edilmesi veya hesap limitinin doksan günden daha fazla sürekli olarak aşılması durumunda alacak, donuk alacak kabul edilerek ilgili grupta tasnif edilir” hükmü ile farklı özellik arz eden bazı kredilerin ne şekilde değerlendirileceğine ilişkin hususlar açıklanmıştır.

Yönetmeliğin 8. maddesinde sorunlu hale gelen krediler ve diğer alacaklar için ayrılacak özel karşılık oranları düzenlenmektedir. Buna göre, sorunlu hale gelen krediler için aşağıdaki oranlarda özel karşılık ayrılması gerekmektedir.

- Üçüncü Gruba alındığı tarihten itibaren en az %20’si,
- Dördüncü Gruba alındığı tarihten itibaren en az %50’si,
- Beşinci Gruba alındığı tarihten itibaren en az %100’ü.

ÖRNEK: Bankanın bir müşterisine kullandırdığı kısa vadeli 200.000.-TL tutarındaki kredi vadesinin sona erdiği 01.01.2011 tarihinde geri ödenmemiştir. Donuk alacak niteliği kazanan krediye ilişkin muhasebe kayıtları aşağıdaki şekilde gerçekleştirilecektir.

Birinci aşama; 01.01.2011 tarihinden itibaren ikinci grupta yer alacak kredi, vade tarihinin sona ermesinden itibaren 90 gün geçmiş olmasına rağmen tahsil edilemediğinde, normal kredi hesabından üçüncü grupta yer alan hesaplara aktarılıp, en az %20 oranında karşılık ayrılacaktır.

Kredinin yeniden sınıflandırılması ve asgari yasal oran üzerinden karşılık ayrılması,

01.04.2011	
170- TASFİYE OLUNACAK ALACAKLAR/ TAHSİL İMKANI SINIRLI KREDİLER	200.000.- TL
116- KISA VAD. KRĐ.	200.000.- TL
/	

ve

01.04.2011	
820- KARŞILIK VE DEĞER DÜŞME GİDERLERİ	40.000.- TL
180- ÖZEL KARŞILIKLAR	40.000.- TL
/	

İkinci aşama; 170 no.lu hesapta izlenen kredi alacağı herhangi bir tahsilat olmadan bu hesapta 90 gün bekletildikten sonra dördüncü grupta yer alan 172- Tasfiye Olunacak Alacaklar /

Tahsili Şüpheli Krediler hesabına aktararak asgari %50 oranında karşılık ayrılacaktır. Daha önce ayrılan karşılık tutarı dikkate alınarak ilave %30 oranında karşılık ayrılmıştır.

01.07.2011

172- TASFİYE OLUNACAK ALACAKLAR /	200.000.- TL
TAHSİLİ ŞÜPHELİ KREDİLER	
170- TASFİYE OLUNACAK ALACAKLAR /	200.000.TL
TAHSİL İMKANI SINIRLI KREDİLER	

ve

01.07.2011

820- KARŞILIK VE DEĞER DÜŞME GİDERLERİ	60.000.- TL
180- ÖZEL KARŞILIKLAR	60.000.- TL

Üçüncü aşama; 172 no.lu hesapta 180 gün kaldıktan sonra, kredi ile ilgili herhangi bir tahsilat sağlanmazsa, alacak 176- Zarar Niteliğindeki Krediler ve Alacaklar hesabına aktarılarak %100 oranında karşılık ayrılacaktır. Daha önce ayrılan karşılık tutarı dikkate alınarak ilave %50 oranında karşılık ayrılmıştır.

31.12.2011

176- ZARAR NİTELİĞİNDEKİ KREDİLER	200.000.- TL
172- TASFİYE OLUNACAK ALACAKLAR /	200.000.- TL
TAHSİLİ ŞÜPHELİ KREDİLER	

ve

31.12.2011

820- KARŞILIK VE DEĞER DÜŞME GİDERLERİ	100.000.- TL
180- ÖZEL KARŞILIKLAR(*)	100.000.- TL

Örneğimizde, ilgili mevzuat gereği zorunlu olan asgari oranlar üzerinden karşılık ayrılmıştır. Fakat kredinin donuk kredi olarak kabulü ile birlikte, sürelerle bağlı olmaksızın yasal asgari oranlardan daha yüksek oranlarda karşılık ayrılabilir. Örneğin, kredinin tahsil imkanı şüpheli veya sınırlı hale geldiği tarihte, alacağın %100'ü oranında karşılık ayrılabilir.

Karşılıkların İptal Edilmesi;

Daha önce donuk kredi kabul edilerek ilgili hesaplara aktarılan ve karşılık ayrılan kredi ve diğer alacakların daha sonraki tarihlerde tahsil edilmesi durumunda, bunlarla ilgili olarak yapılan karşılık kayıtlarının iptal edilmesi gerekmektedir. Bu süreçte dikkat edilmesi gereken önemli bir husus, dönemsellik ilkesidir. Donuk alacaklar haline geldiğinde ilgili hesaplara aktararak karşılık ayrılan krediler için herhangi bir şekilde tahsilat sağlanması durumunda, yukarıdaki kayıtların tersi yapılacaktır. Yani, 180 no.lu hesaba borç ve 820 no.lu hesaba alacak kaydedilerek dönem içerisinde iptal edilmesi gerekmektedir. Ancak, karşılıkların ayrıldıkları dönemi izleyen yıllarda iptal edilmesi durumunda aşağıdaki kayıt gerçekleştirilmelidir.

180- ÖZEL KARŞILIKLAR

790- DİĞER FAİZ DIŞI GELİRLER

- Geçmiş Yıl Giderlerine Ait Düzeltme Hesabı

Kredilerden sağlanan faiz gelirlerinin, kredi hesabının (anaparanın) takip hesaplarına aktarılması sonucu anaparaya ilave edilerek, anaparayla aynı takip hesabında izlendiğine dair örnek muhasebe kaydı aşağıdaki gibi olabilir.

Örneğimizde aylık vadeli olan kredili mevduat hesabı 90 günlük süre içerisinde tahsil edilememiş ve takip hesaplarında izlenmeye başlamıştır.

31.03.2011

17000881- KREDİLİ MEVDUAT HESABI (TOA) 592.- TL

17000881- KREDİLİ MEVDUAT HESABI (TOA) 12.- TL

(Hesaba İlişkin Faiz)

300000- TASARRUF MEVDUATI (Y.İ.GERÇEK KİŞİ) 592.- TL

220031- KREDİLİ MEVDUAT HESABI 12.- TL

(Hesaba İlişkin Faiz Reeskont Kaydı)

Muhasebe kayıtlarından görüleceğe üzere kredinin takibe düşmesi sonucu hem anapara hem de anaparaya ait faiz hesabı takip hesaplarında beraber izlenmekte, dolayısıyla her iki tutara birlikte, bekleme sürelerine göre, karşılık ayrılmaktadır. Ayrılan karşılıklar banka bilançosunda gider olarak görülmekte ve kredilerden sağlanan faiz gelirleri ile bankanın kar rakamlarını düşürmektedir.

Sorunlu hale gelen ve takibe düşen krediler ve diğer alacaklar, bankanın karlılığını önemli ölçüde düşürebilmektedir. Bu nedenle bankalar daha önceki bölümlerde anlatılan krediler süreç kontrolü ile tamamen tasfiyesine kadar birinci grupta değerlendirilebilecek kredi oranını artırmayı hedeflemektedirler. Kredilendirmeden sonra söz konusu kredilerin diğer gruplar içinde yer alacak şekilde değerliliğini yitirmesi banka kredi riskini artıran en önemli unsurlardan biridir.

4. SONUÇ

Bankalar, ekonomide etkin kaynak kullanımına ve sermaye birikimine katkı sağlayan, özellikle kamunun fon talebinin temininde vazgeçilmez kurumlardır. İşlemlerini likidite, emniyet ve verimlilik ilkeleri doğrultusunda yürütmek zorundadırlar. Herhangi bir bankanın ödeme gücüne düşmesi, yalnızca ilgili bankanın hissedarları ile birikimlerini bu bankada değerlendiren tasarruf sahiplerini etkilememekte, genel bir banka krizine ve ekonomide istikrarsızlığa sebep olabilmektedir. Bu da, bankalarda iç kontrol sistemlerine önem verilmesi gerekliliğini ön plana çıkarmaktadır (Delikanlı, 1998: 2).

Bankalarda etkin bir kontrol sistemi ile hata ve düzensizliklerin ortaya çıkma ihtimali azalacaktır. Kontrol bankanın kendi personeli tarafından gerçekleştiriliyor ise iç kontrolden bahsedilir. Bankalarda iç kontrol birimlerinin temel amacı; bankaların tüm çalışma ve işlemlerinin uluslararası denetim standartlarına, ülkenin yerel yasalarına, bankacılık düzenlemelerine ve bankaların belirlemiş oldukları kurallara uygun olup olmadığının süreklilik

temelinde takip edilmesi ve gerekli durumlarda ortaya çıkabilecek sorunların çözümlenebilmesidir.

Bankalardaki iç kontrol sistemleri, banka yönetim kurulu, banka yöneticileri ve diğer banka çalışanlarından etkilenen bir süreçtir ve muhasebe kontrolü, operasyonel işlemler kontrolü ve krediler kontrolü olmak üzere üç temel unsuru içermektedir.

Kredilendirme, bankacılık sektöründe faaliyet gösteren kuruluşlar için en yüksek geliri sağlayan faaliyettir. Bankaların kullandıkları kredileri tahsil edememesi diğer bir ifadeyle, kredilerin batık kredi haline gelmesi bankanın yürüttüğü faaliyetleri aksatabilmekte, etkinliği ve karlılığı önemli ölçüde azaltabilmektedir. Dolayısıyla iç kontrol sürecinde kredilerin kontrolü bankalar için ayrı önem taşımaktadır.

2001 yılı ve öncesinde bankaların denetimi büyük ölçüde teftiş kurullarına bağlı müfettişler tarafından gerçekleştirilirken, iç denetime ilişkin düzenlemelerin yetersiz ve dar kapsamlı olması nedeniyle, 2000'li yıllarda Bankacılık sektöründe yeniden yapılandırma çalışmaları hız kazanmış ve AB'nin öngördüğü iç denetim sistemine uygun bir denetim modeli uygulamaya konulmuştur. "Bankacılık Kanunu"nda yapılan kapsamlı değişiklikler ile idari ve mali özerkliğe sahip düzenleyici ve denetleyici bir otorite olan BDDK oluşturulmuş ve banka denetim ve düzenleme görev ve yetkileri BDDK'ya devredilmiştir. 2001 yılı Şubat ayında "Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetim Sistemleri Hakkında Yönetmelik" yürürlüğe girmiş ve daha sonra "Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik" yayımlanmıştır. Yeni Bankacılık Kanunu Kasım 2005'de yürürlüğe girmiştir ve Kanunun üçüncü kısmında iç kontrol ve iç denetim sistemleri ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Kasım 2006'da "Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik" yayımlanmıştır. Yeni düzenlemeler ile iç denetim sistemine yeni bir anlayış getirilmiştir.

Bankaların en önemli gelir kaynağı olması nedeniyle kredilendirme faaliyetlerinin etkinliği, banka performansını ve genel ekonomik istikrarı büyük ölçüde etkilemektedir. Kredi faaliyetlerinin etkinliğinin artırılabilmesinin yolu ise bankalarda iç kontrol sistemlerinin iyi işleyebilmesidir. Çalışmamızda iç kontrol ve denetim kavramları irdelenmiş, ülkemizdeki uygulamalar değerlendirilmiş ve krediler kontrol sürecinin muhasebe sürecine yansımaları ele alınmıştır. Bundan sonraki çalışmalarda ise iç kontrol birimlerinin faaliyetlerinin banka performansına katkılarını ölçebilmek amacıyla etkinlik değerlendirmeleri gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Adeyemi, B., Adenugba, A., "Corporate Governance in the Nigerian Financial Sector: The Efficacy of Internal Control and External Audit", Global Conference on Business and Finance Proceedings, Vol. 6, No. 2, (2011), p. 691-698.
- Akinyomi, O.J., "Examination of Fraud in the Nigerian Banking Sector and its Prevention", Asian Journal of Management Research, Vol. 3, Issue 1, (2012), p. 182-194.
- Al-Laith, A.A.G., "Adaptation of the Internal Control Systems with the Use of Information Technology and its Effects on the Financial Statements Reliability: An Applied Study on Commercial Banks", International Management Review, Vol. 8, No. 1, (2012), p. 12-20.
- Bankacılık Kanunu, 01.11.2005 tarih ve 25983 sayılı Resmi Gazete, (2005).
- Delikanlı, İ.U., "Bankaların Denetim ve Gözetimi: Türkiye ve Avrupa Birliği Uygulamaları", Active Bankacılık ve Finans Dergisi, S:1, (1998), s. 1-11.
- ECIIA, *Avrupa'da İç Denetim, Avrupa İç Denetim Enstitüleri Konfederasyonu*, Durum Raporu, [http://icden.kocaeli.edu.tr/mevzuat/%C4%B0%C3%87%20DENET%C4%B0M%20DURUM%20RAPORU%20\(AVRUPA\).pdf](http://icden.kocaeli.edu.tr/mevzuat/%C4%B0%C3%87%20DENET%C4%B0M%20DURUM%20RAPORU%20(AVRUPA).pdf), (2005), (Erişim Tarihi: 15.09.2012).
- Eşkazan, A.R., "Risk Odaklı İç Denetim Planlaması", İç Denetim Dergisi, Bahar, (2005), s. 32-33.
- Eski, E., *Türk Bankacılık Sektöründe İç Denetim Sisteminin Avrupa Birliği'ndeki İç Denetim Sistemiyle Uyum Süreci*, Ankara, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (2006).
- Fadipe-Joseph, O.A., Titiloye, E.O., "Application of Continued Fractions in Controlling Bank Fraud", International Journal of Business and Social Science, Vol. 3, No. 9, May, (2012), p. 210-213.
- Frankston, F.M., Mecimore, C.D., and Comick, M.F., *Bank Accounting*, U.S.A: American Bankers Association, (1987).
- Gönülaçar, Ş., "İç Denetimde Hedefler ve Beklentiler (1)", Mali Hukuk Dergisi, Sayı:130, (2007), s. 20-27.
- Güredin, E., *Denetim*, 10. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, (2000).
- Güredin, E., *Denetim*, 7.Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, (1997).
- IIA, *Uluslararası İç Denetim Standartları Mesleki Uygulama Çerçevesi*, Red Book, Tide, (2008).
- Jin, J.Y., Kanagaretnam, K., Lobo, G.J., Mathieu, R., "Impact of FDICIA Internal Controls on Bank Risk Taking", Journal of Banking & Finance, 37, (2013), p. 614-624.
- MHUD (Maliye Hesap Uzmanları Derneği), *Denetim İlke ve Esasları*, 2.Baskı, İstanbul: Yıldız Ofset, (1999).
- Özen, N., *Temel Kredi Bilgileri ve Kredilendirme Süreci*, İstanbul: T.B.B. Eğitim ve Tanıtım Grubu Semineri, (2000).
- Palfi, C., "Survey on Weaknesses of Banks Internal Control Systems", Journal of International Finance and Economics, Vol. 9, No. 1, (2009), p. 106-116.
- Simmons, M.R., "COSO Based Auditing", The Internal Auditor, Aralık, (1997), p. 68-73.
- TBB (Türkiye Bankalar Birliği), "Bankalarda İç Denetim ve Bankacılık Gözetim Otoritesinin İç ve Dış Denetçiler İle İlişkisi", İstanbul, TBB Kütüphanesi, (2000).
- TMS 39, Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme, md.14, Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu.

- Uzun, A.K., “İç Denetim Nedir?”, <http://www.denetimnet.net/UserFiles/Documents/Makaleler/Ali%20Kamil20Uzun/%C4%B0%C3%A7%20Denetim%20Nedir-MakaleD%C3%BCnya.pdf>, (2008), (Erişim Tarihi: 15.09.2012).
- Uzun, A.K., Yurtsever, G., *Kriz Yönetiminde İç Denetimin Rolü*, Derleyen: Haluk Sümer, Kriz Yönetimi, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınevi, (2009).
- Yaman, A., “Kamu İç Kontrol Sisteminin Başarı Faktörleri”, *Mali Hukuk Dergisi*, Sayı: 138, Kasım-Aralık, (2008), s. 28-34.
- Yavuz, S.T., “İç Kontrolün Bileşenleri”, *Bankacılar Dergisi*, Sayı:42, (2002), s. 39-56.
- Yılancı, M. ve Sevim, Ş., *İşletmelerde İç Kontrol Sistemi ve İç Denetim Fonksiyonu*, İşletmecinin El Kitabı, Ankara: Biar Eğitim Yayınları, No.13, (1991).
- Yıldırım, M., *Banka Muhasebesi*, İstanbul, Bankalar Birliği Yayınları, (2008).